

Від войовничого атеїзму до поліконфесійного суспільства. (друга половина XX — початок XXI століття)

КЛЮЧОВЕ ЗАПИТАННЯ

Як можна запобігти конфліктам на релігійному ґрунті в поліконфесійному суспільстві?

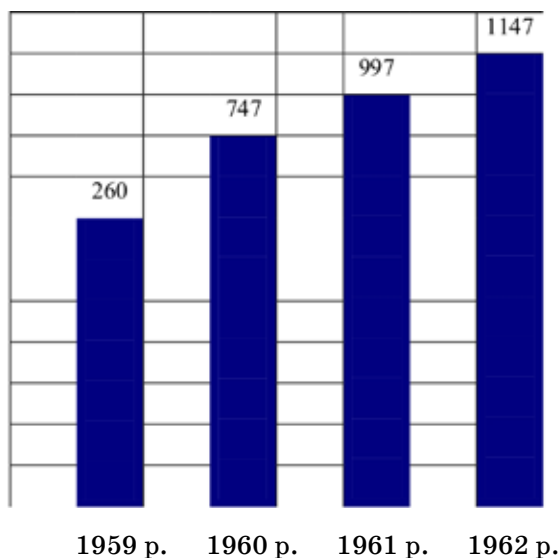
Основні поняття, ідеї: войовничий атеїзм, поліконфесійність, релігійні дисиденти, свобода віросповідання

ЗАВДАННЯ ► Джерела 1-4

- ★ У повоєнні роки у СРСР «войовничий атеїзм» став помітною ознакою суспільно-політичного життя. Розкрийте суть цього явища, використовуючи Джерела 1, 2, 3, 4.
- ★ Розгляньте фото (Джерело 2). Чому біля храму немає людей, які б захистили святиню і запобігли її руйнації? Яким чином здійснювалося руйнування?
- ★ За допомогою яких методів держава продовжувала «воювати» з релігією та церквою (Джерела 3 та 4)?
- ★ Порівняйте інтер'єри двох музеїв (Джерело 4). Які експонати є в експозиціях обох музеїв? З якою метою їх могли використовувати екскурсоводи?

► 1. Мовою статистики

Динаміка закриття храмів і молитовень в УРСР упродовж 1959–1962 рр.

Білоусько О. А. Новітня історія Полтавщини (друга половина XX ст.): підручн. для 11 кл. загальноосвіт. шк. [Текст] / О. А. Білоусько, П. В. Киридон, Т. П. Пустовіт, В. Я. Ревегук. — Полтава : Оріяна, 2007. — С. 270.

2. Фотодокумент

Руйнування Тягинської церкви. Херсонщина. 1964 р.

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://prosvilib.at.ua>

3. Фотодокумент

Молодь біля атеїстичного стенда
«Без бога — до комунізму». 1960-ті роки.

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.volynnews.com>

4. Фотодокумент

Інтер'єр музею релігії та атеїзму у приміщенні вірменського костелу. м. Івано-Франківська 1980-ті роки

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ivfrankivsk.if.ua>

Інтер'єр Волинського обласного музею атеїзму у приміщенні римо-католицького костелу Петра і Павла. м. Луцьк. 1980-ті роки

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.volynnews.com>

ЗАВДАННЯ ► Джерела 5-7

★ Наскільки боротьба держави з релігією та церквою була ефективною? Чому частина населення продовжувала вірити в Бога і відвідувала вцілілі храми та молитовні будинки (Джерела 5, 6, 7)?

★ Про який релігійний конфлікт йдеться в Джерелі 7? Представниками якої релігійної конфесії могли бути переселенці із Західної України? Чому їх намагалися вигнати з храму?

★ Як ви ставитеся до відвідин культових споруд представниками інших релігійних конфесій?

► 5. Із інтерв'ю з римо-католицьким священником Ю. Зімінським

«Мій рідний дім — у місті Хмельницькому, колишня вулиця Калініна, 6. На Калініна, 4 жила сім'я голови православної парафії, на Калініна, 7 — сім'я члена синагоги. Трохи далі — молитовний будинок євангельських християн-баптистів (ми їх називали «штундою»). Ну і, звичайно, все це було вкраплено у радянське — десь безбожне, десь язичницьке, десь сміливе, десь перелякане — суспільство. Я виріс у цьому. Я не боюся ні православних віруючих, ні протестантів, ні юдеїв, ні язичників, ні безбожників, оскільки з самого народження вони були складовою частиною мого життя.

о. Юрій Зімінський. Коли я чую про принципові заяви комуністів-безбожників, що ратують про Православ'я, я виповнююсь глибоким смутком [Електронний ресурс] : інтерв'ю / розмовляв Олексій Гордєєв. — Режим доступу: <http://katekhytyka.blogspot.com/2011/09/19092011.html>.

► 6. Зі спогадів Кармелли Цепколенко

ДОВІДКА

Кармелла Цепколенко — композитор, доцент Одеської консерваторії.

«<...> Мама в мене вірмено-католичка, а батько — православний. Я хрестика ніколи не знімаю, від хрещення. У радянські часи мені завжди за нього дорікали, але я не зважала. Мене ніколи не обходили всі ці політико-ідеологічні речі. Коли в консерваторії нам вигадали якійсь випускний залік з політики, приїхала професорка з Києва і сказала, що такого аполітичного дипломника вона ніколи не бачила. Я не знала жодного потрібного прізвища. Звісно, ректорові від цього було несолодко. Загалом, я в храмі буваю не дуже часто, але вважаю себе релігійною людиною. Я живу навпроти Успенського собору, напевно він на мене впливає».

Кармелла Цепколенко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://m-r.co.ua/mr/mr.nsf/0/B34CB982C62811B7C2257950002D9E53?OpenDocument>.

► 7. Зі спогадів Я. Черненко

«Коли ми приїхали в Дніпропетровську область, то теж натерпілися. Нас ніхто не любив, ми були «ворогами народу», «бандерівцями». Одного разу ми пішли до церкви на Великдень. Зайшли, помолилися і стали співати. Приходить священник і каже: «Уходіте, бандеровці». А ми співали церковних пісень. Я усе життя терпіла, що я із Західної України».

Чорна книга України : зб. док., арх. матеріалів, листів, доп., ст., дослідж., есе. — К. : Вид. центр «Просвіта», 1998. — С. 563.

ЗАВДАННЯ ► Джерела 8-11

- ★ Які зобов'язання взяло на себе радянське керівництво, підписуючи Заключний акт в Гельсінкі (Джерело 8)?
- ★ Про порушення та обмеження яких прав людини йдеться в Джерелі 9?
- ★ Пригадайте дисидентський рух 70-х років ХХ століття в СРСР? Які вимоги висували дисиденти? Чому проти них боролася влада?
- ★ Про що свідчать Джерела 10 та 11?

► 8. Офіційний документ

Із Заключного акту Наради з питань безпеки і співпраці в Європі.
01 серпня 1975 року, Гельсінкі

«<...> Держави-учасниці будуть поважати права людини і основні свободи, включаючи свободу думки, совісті, релігії та переконань, всіх, не зважаючи на расу, стать, мову та релігію».

Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

ДОВІДКА

Заключний акт Наради з питань безпеки і співпраці в Європі прийнятий у 1975 р. в столиці Фінляндії м. Гельсінкі за наслідками спільної наради 33 європейських країн, США та Канади. Від СРСР документ підписав тодішній керівник держави Л. І. Брежнев. Країни, що підписали цей документ фактично зобов'язувалися виконувати його основні положення.

► 9. Свідчення очевидця

Із звернення священника Василя Романюка до Всесвітньої Ради Церков, Міжнародної Амністії і Міжнародної організації юристів. 1976 р.

«Уже п'ятий рік я сиджу безневинно в тюрмі, і вся моя вина в тому, що я, священник — людина інакодумуюча, відважився виступити на захист безневинно репресованого українського історика В. Мороза. Місцеві партійні бюрократи схарактеризували мене як «небажану особу для соціалістичного суспільства», а потім уже робітники КДБ почали збирати на мене різні сміхотворні плітки десятирічної давності <...>. Так цинічно й легко на мене була складена так звана «кримінальна справа» <...> прирівняли мене до убивць, диверсантів і насильників <...>.

Я вже чотири роки підряд вимагаю, щоб мені дозволили користуватися Біблією і журналами Московської патріархії, оголошував з цього приводу голодівки. Але адміністрація табору заявляє мені: «Голодуйте скільки вам забагнеться, хоч умирайте, а Біблії ви не отримаєте, бо табір це радянська установа, і релігійна література тут заборонена» <...>.

Повинен нагадати вам, що за подібні звернення нам загрожують повторні репресії: суд, відсилення в криту тюрму або психіатричну лікарню і т.д. Так що прошу не залишати нас без захисту.

Українська Гельсінська група. 1978–1982 [Текст]: документи і матеріали. — Торонто–Балтимор: Укр. Вид-во «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1983. — С. 581–585.

ДОВІДКА

Володимир (в миру Василь Омелянович Романюк, 1925–1995) — православний церковний діяч, богослов, патріарх Київський і всієї Русі-України Української православної церкви Київського патріархату (з 1993). У молоді роки брав участь у боротьбі за незалежну українську державу. Неодноразово засуджений і ув'язнений (1944, 1972). Покарання відбував у Магадані, Мордовії, Якутії (північ Російської федерації). Задекларував свою приналежність до Української автокефальної православної церкви (1976). З 1979 — член Української Гельсінської спілки. З 1993 — патріарх УПЦ КП. Похований біля брами Софійського собору.

ЗАВДАННЯ ► Джерело 10

★ Уважно розгляньте світлину. Уявіть, що під фото відсутній напис. Чи здогадалися б ви, що роблять ці люди? Яку мить їхнього життя зафіксував фотограф? Відповідь обґрунтуйте.

★ Чим викликана така утаємниченість настільки важливої події в житті людей?

► 10. Фотодокумент

Священик
Болехівський
дає шлюб в бараці
п. Зиновію Онуферко
і п. Ярославі
Сеньківській.
Воркута (табір),
Комі АРСР, 1956 р.

[Електронний ресурс]. —
Режим доступу:
<http://db.ichistory.org>.

▶ 11. Свідчення очевидця

Микола Гулей, учасник повоєнних визвольних змагань, що відбував ув'язнення з Василем Макухом

«<...> у Підкамені ув'язненим дозволялося виходити за межі тюрми. Нам вдалося дістати в людей молитовник. Маючи цю книжечку, ми щонеділі відправляли на нарах службу Божу. Один раз я за священника, а інший — Василь. Макух дуже добре співав, мав чудовий голос.

Курій Ю. Герой про якого забули всі [Текст] / Ю. Курій // Експрес. — 2011. — 17–24 листопада. — С. 16.

ДОВІДКА

Василь Макух (1928–1968) — учасник повоєнних визвольних змагань, належав до Ходорівської повстанської організації «Месник» (друга половина 40-х років ХХ ст., Львівщина). Відбував ув'язнення в тюрмах Львівщини та таборах Мордовії. 5 листопада 1968 р. здійснив акт самоспалення в Києві на Хрещатику під час святкування чергової річниці жовтневої революції. Похований у Дніпропетровську.

ЗАВДАННЯ ▶ Джерела 12-13

- * Що потрібно розуміти під правом на свободу світогляду і віросповідання в сучасній Україні (Джерело 12)?
- * У чому полягає рівність релігій, віросповідань та релігійних організацій (Джерело 13)?
- * Чому релігійним організаціям заборонено брати участь в діяльності політичних партій та в органах державної влади?

▶ 12. Офіційний документ. Із Конституції України

Стаття 35.

Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культ і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа — від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

Конституція України [Текст]. — К.: Право, 1996. — С. 12–13.

▶ 13. Офіційний документ. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації»

Стаття 5.

<...> Усі релігії, віросповідання та релігійні організації є рівними перед законом. Встановлення будь-яких переваг або обмежень однієї релігії, віросповідання чи релігійної організації щодо інших не допускається.

Релігійні організації не виконують державних функцій <...>.

Релігійні організації не беруть участі у діяльності політичних партій і не надають політичним партіям фінансової підтримки, не висувають кандидатів до органів державної влади, не ведуть агітації або фінансування виборчих кампаній кандидатів до цих органів. Священнослужителі

ЗАВДАННЯ ► Джерела 14-16

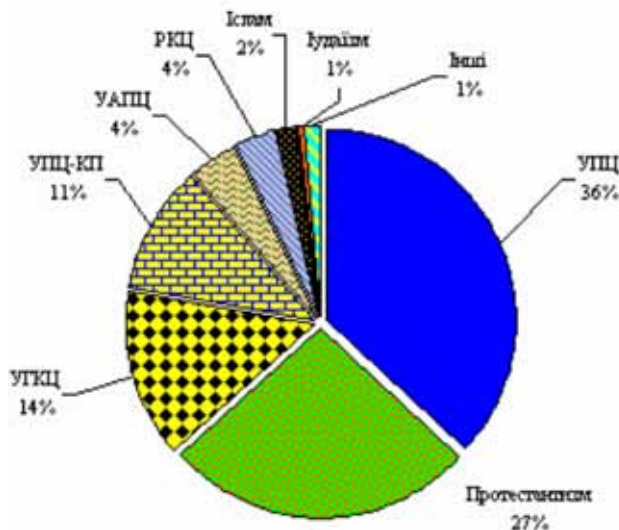
★ Які тенденції в релігійному житті України щодо кількості громад, їх територіального розташування, динаміки розвитку можна відстежити за Джерелами 14, 15, 16?

★ Визначте регіони (Джерело 15), де найбільше релігійних громад УПЦ МП, УПЦ КП, УАПЦ, УГКЦ, РКЦ. Чим зумовлені регіональні відмінності?

► 14. Мовою цифр

Структура мережі релігійних організацій за конфесійною ознакою (станом на січень 2000 р.)

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ombudsman.kiev.ua/d_05_3.htm

► 15. Мовою цифр

Регіональні відмінності конфесійної приналежності (%) (станом на 2000 р.)

Регіони	УПЦ КП	УПЦ МП	УАПЦ	УГКЦ	РКЦ	інша	Правосл., які конф. не визнач.	Позаконфесійні
Київ	41,49	6,38	2,13	1,06	0,00	3,19	38,30	7,45
Північний	51,98	23,16	0,00	0,00	0,56	1,69	19,21	3,39
Центральний	49,21	7,85	0,52	0,52	0,00	1,05	38,22	2,62
Північно-Західний	42,13	26,40	5,06	0,00	0,56	3,93	21,35	0,56
Західний	17,37	1,16	6,95	65,25	1,93	2,32	3,09	1,93
Південно-Західний	68,93	6,80	0,00	2,91	11,65	5,83	3,88	0,00
Північно-Східний	61,24	6,20	1,55	0,78	0,00	4,65	18,60	6,98
Східний	25,55	15,42	0,00	0,44	0,44	8,81	34,80	14,54
Південно-Східний	42,94	23,16	3,95	0,56	0,00	7,91	15,82	5,65
Південний	35,62	23,29	0,68	0,00	0,00	4,79	23,97	11,64
АР Крим	15,63	23,44	4,69	0,00	0,00	7,81	43,75	4,69

Мельник В. Б. Релігійність у сучасній Україні [Електронний ресурс] / В. Б. Мельник — Режим доступу: http://old.risu.org.ua/ukr/study/research_conference/melnyk_religiosity.

► 16. Мовою цифр

Кількість релігійних громад в Україні

	УГКЦ	УАПЦ	УПЦ КП	УПЦ	РКЦ	Протестанти	Інші конфесії	Всього
2000	3317	1015	2781	9047	807	6565	962	24494
2004	3391	1175	3523	10689	877	7538	2394	29587
2008	3728	1219	4221	11731	1064	9069	1607	32639

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://stat6.stat.lviv.ua>.

ЗАВДАННЯ ► Джерела 17–20

★ За змістом Джерел 17, 18, 19, 20 визначте проблеми та труднощі сучасного релігійного життя в Україні. Запропонуйте до кожної із озвучених проблем спосіб її розв'язання.

★ Що вам відомо про проблему розбудови єдиної помісної церкви в Україні? Яким є ваше ставлення до цієї проблеми (Джерело 20)?

► 18. Плакат

Плакат, що розповсюджували в м. Києві у грудні 2010 р.

[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tirock.livejournal.com>.

► 17. Історична довідка

Кінотеатр «Дружба» — колишнє приміщення римо-католицького костелу. м. Севастополь

У Севастополі місцева влада протягом вже другого десятиліття блокує повернення місцевій римо-католицькій громаді приміщення колишнього костелу. Місто, на території якого колись загинув мученицькою смертю Папа Климент I (на честь якого названо храм), де існує давня традиція співіснування різних конфесій і релігій, тепер є осередком релігійної нетерпимості. І таким його роблять не привітні мешканці, а представники влади. Боротьба за відібраний комуністами католицький храм — це, по суті, боротьба за право називати Севастополь поліконфесійним містом, вважають місцеві римо-католики.

Інтерв'ю з настоятелем громади у Севастополі отцем Юрієм Зімінським [Електронний ресурс] / розмов. Олексій Гордєєв. — Режим доступу: <http://risu.org.ua>.

► 19. Із матеріалів моніторингу релігійної свободи в Україні (2005–2006)

<...> Чи не найбільш яскравим прикладом релігійної нетолерантності у православно-католицьких відносинах став виступ керівництва Московського Патріархату і УПЦ (МП) проти перенесення центрального офісу Глави УГКЦ до Києва у серпні 2005 року. Керівництво Московської Патріархії заявило, що це є недружній щодо православних віруючих акт, <...> на православної території, який призведе до загрошення православно-католицьких відносин. Деякі прицерковні організації і близькі до них політичні сили, як Союз православних громадян, Прогресивно-соціалістична партія і Політична партія «Братство» провели ряд заходів проти перенесення Глави УГКЦ до Києва, де будується центральний собор цієї Церкви.

<...> В ніч з 18 на 19 червня 2006 року невідомі вимазали мазутом фронтон католицького храму св. Йосипа, що по вулиці Декабристів у Миколаєві. Це не перший випадок осквернення католицьких святинь на півдні України, — повідомила прес-служба Одесько-Сімферопольської єпархії РКЦ. У ніч перед похороном Папи Івана Павла II храм св. Йосипа закидали яйцями. Подібний акт вандалізму був вчинений тоді ж в Ізмаїлі Одеської області. «Мене турбує, що це вже не перший випадок агресії проти Католицької Церкви в Миколаєві цього року, — сказав єпископ Одесько-Сімферопольський РКЦ Броніслав Бернацький. — Мене дивує також, що влада Миколаєва практично не реагує на ці хуліганські витівки, спрямовані проти наших віруючих».

Моніторинг релігійної свободи в Україні: особлива увага до стану релігійної толерантності [Електронний ресурс] / Тарас Антошевський, Леся Коваленко. — Режим доступу: <http://old.risu.org.ua/freedom/analytics/report/>.

► 20. Погляд дослідника. о. Мирон Бендик

<...> Як бачимо, пошук Єдиної помісної Церкви в ситуації уніатської залежності українських конфесій від інших Церков видається безперспективним. Єдина помісна Церква стала б можливою, образно висловлюючись, наступного дня після «ідилії» досягнення єдності між Римом, Царгородом і Москвою. Зрозуміло, що ця перспектива нереальна як у близькій, та і віддаленій перспективах. Кожна із Церков використовуватиме важелі впливу на залежні від них конфесії, аби вони й надалі перебували в конфесійному «фарватері» і не важилися самочинно змінювати статус-кво. Якщо наші конфесії пасивно погодяться з існуючим станом неготовості до єдності між цими християнськими центрами, то потрібно взагалі відмовитися від самої ідеї Єдиної помісної Української Церкви. <...> Є незаперечним фактом, що всі конфесії київського християнства мають однаковий Символ віри, тобто сповідують одну віру. І православні, і греко-католики спільно вірують в «єдину, святу, соборну і апостольську Церкву». Те, що осягаємо вірою, глибше від наших уявлень і розумінь. Церква, яку осягаємо вірою, глибша від конфесійних її розумінь. Силою божественної присутності Церква єдина завжди, а привнесені людьми поділи не порушують її благодатної спасительної дії. Завдяки вірі ми осягаємо, що і наша конфесія входить до єдиної Христової Церкви.

о. Мирон Бендик. Єдина помісна Церква: конфесійна утопія чи церковна реальність? [Текст] / о. Мирон Бендик // Дзеркало тижня. — № 14. — 14 квітня. — 2007.